

Industria sătmăreană în perioada interbelică

Claudiu Porumbăcean

1. Situația economică a județului Satu Mare

Apreciind în ansamblu politica economică a țării noastre după Marea Unire din 1918 și până în anul 1938, se constată că, deși nu au fost valorificate pe deplin condițiile și posibilitățile favorabile oferite de făurirea statului național unitar român, prin măsurile adoptate de către guvernele României din această perioadă, s-a înregistrat un curs în general ascendent în dezvoltarea forțelor de producție, în procesul industrializării capitaliste și în ciuda inegalităților și discrepanțelor dintre diferitele sectoare ale economiei, s-a asigurat o creștere a producției bunurilor materiale, ceea ce s-a reflectat în sfera vieții sociale și a activității politice¹. Supusă influențelor acelorași factori modelatori specifici S-E Europei, economia românească a marcat până la sfârșitul perioadei anilor 1938 câteva puncte în plus, care au plasat-o mai ales în unele sectoare cheie (industrie, bănci, transporturi) pe o poziție superioară celorlalte state din zonă².

Dacă în țară, perioada interbelică a însemnat în general în mare parte un avânt economic, același lucru îl putem spune și în ceea ce privește viața economică a orașului *Satu Mare*. După momentul 1918-1919, când și Sătmarul devine parte componentă a Regatului României, orașul de pe malul Someșului va cunoaște o nouă etapă în cadrul dezvoltării vieții economice și sociale. Noul cadru politic, administrativ și legislativ va duce la o creștere însemnată a ponderii capitalului românesc în sistemul economic al orașului. Prin urmare, sistemul cooperatist și sistemul bancar se vor dezvolta foarte mult în Satu Mare, sisteme care prin participarea lor la viața economică vor aduce un surplus de energie dezvoltării pe baze moderne a societății sătmărene. Astfel s-a ajuns ca în 1930, numărul băncilor din județul Satu Mare să atingă cifra de 33, marea majoritate a acestora funcționând pe raza capitalei județului. Și pentru a arăta că sistemul bancar sătmărean a fost unul solid și foarte bine definit amintim în acest sens funcționarea în orașul de pe malul Someșului a două dintre cele mai importante bănci: „Casa Noastră” și o sucursală a „Băncii Românești”³. Progresul continuu din acest sector al vieții economice sătmărene va fi însă oprit de marea recesiune economică dintre anii 1929-1933, care va afecta destul de serios sistemul bancar din acest oraș. După 1933 are loc o reorganizare a sistemului de credit, puternic afectat. Institutele de credit din Satu Mare reiau din plin activitatea și reușesc ca în scurt timp să înregistreze succese importante, făcând investiții în diferite domenii economice, în special în industrie, comerț și agricultură. Legea conversiunii datoriilor rurale și urbane din 7 aprilie 1934 a însemnat primul pas hotărâtor spre normalizarea vieții economice prin refacerea creditului, marcând începutul perioadei de încredere și prosperitate în viitorul economic al României, cu rezultate incomparabile pentru istoria țării (1934-1938). Este evident că de pe urma acestei legi au avut mai mult de suferit băncile, cea mai mare parte dintre ele, cu o bază mai șubredă, fiind nevoite a se lichida cu foarte mari pierderi, restul plasamentului devenind complet imobilizat și nu este nici o mirare că cele rămase și viabile au fost nevoite a-și modifica complet politica plasamentului, ținând să alimenteze mai mult comerțul și industria cu credite bine garantate și foarte ușor lichidabile. De aici începe și noua organizare a creditului pe baze

¹ N. Păun, M. Știrban, *Politica economică a României între primul și al doilea război mondial*, în „Dezvoltare și modernizare în România interbelică 1919-1939”, coord. V. Pușcaș și V. Vesa, Ed. Politică, București, 1988, p. 138.

² Radu Vasile, *Economia mondială. Drumuri și etape ale modernizării*, Ed. Albatros, București, 1987, p. 321.

³ Doru Radosav, *Satu Mare. Ghid de oraș*, Ed. Sport-Turism, București, 1984, p. 31.

cu totul noi și sigure. Așa se ajunge ca în 1940, în Sătmar să mai existe doar 27 de firme bancare, din care 10 românești, 14 evreiești și 3 maghiare⁴. Pe lângă aceste bănci, în județ vor mai activa în sistemul financiar de-a lungul perioadei interbelice și cooperativele de credit și comerciale românești. În 1937, numărul acestora era de 69⁵.

În ceea ce privește *industria orașului Satu Mare*, aceasta, cu excepția perioadei recesiunii economice, s-a aflat în permanență într-un avânt economic continuu. În acest context, pe lângă creșterea numărului de întreprinderi din oraș asistăm la o îmbogățire și la o diversificare a ramurilor industriale, astfel încât în 1937 existau în oraș întreprinderi care reprezentau următoarele ramuri: chimică, ceramică, metalurgică, mecanică, textilă, forestieră, morărit. Dintre mari coloși industriali care activau în acest oraș, cu o importanță însemnată din punct de vedere economic pe plan local dar și pe plan național amintim: fabrica „Unio”, care în 1923 se afla pe poziția a 3-a în țară în furnizarea de vagoane, după uzinele de la Reșița și „Astra” Arad și care pe lângă faptul că în 1928 număra 1.400 de muncitori se mai poate mândri și cu faptul că de aici au ieșit în 1927 primele vagoane de tip „Pullmann” din România; fabrica „Printz”, uzina textilă „Ardeleana”, rafinăria de petrol „Freund”, fabrica de cărămizi și fabrica de mobilă⁶. Doar progresul înregistrat de-a lungul întregii perioade interbelice a făcut posibil ca în preajma celui de-al doilea război mondial în județul Satu Mare să existe numai puțin de 70 de întreprinderi agricole, 3.836 de întreprinderi industriale și 1.670 întreprinderi comerciale, în total 5.359 de întreprinderi. Din acest număr, industria mare a fost reprezentată de 855 de întreprinderi, restul de 2.981 de întreprinderi reprezentând industria mică. Comerțul mare din Sătmar a fost și el sprijinit de numai puțin de 450 de întreprinderi⁷. Un aport deosebit, care a contribuit la progresul industriei sătmărene l-a avut și Camera de Comerț și Industrie Satu Mare, cameră ce a fost înființată în anul 1929. De asemenea, datorită dezvoltării comerțului cu străinătatea, județul sătmărean aflându-se în vecinătate a două țări europene, s-a înființat la Satu Mare „Bursa de mărfuri”. Rolul acesteia a fost de a sprijini în special comerțul din județele Satu Mare, Maramureș și Sălaj cu țările învecinate, rol de care s-a achitat favorabil⁸. În sectorul agricol, dezvoltarea producției sătmărene în perioada interbelică s-a înscris tot pe o pantă ascendentă. Acest lucru s-a datorat în mare parte situației geografice a județului care, plasat în „triplex confinium” cu Cehoslovacia și Ungaria, a putut desfășura o bogată circulație comercială de export-import cu țările învecinate. O altă ramură care s-a dezvoltat bine în județul nostru și care a contribuit semnificativ la avântul economic din această parte a țării a fost și cea minieră⁹. Nu mai puțin semnificative au fost în perioada dintre cele două conflagrații mondiale și investițiile făcute în sectorul căilor de comunicație, al drumurilor, al școlilor, spitalelor, uzinelor comunale și nu în ultimul rând în sectorul construcțiilor publice. Valoarea totală a investițiilor din sectoarele amintite mai sus se ridică la peste 244 milioane lei de-a lungul întregii perioade interbelice. Importante investiții s-au mai făcut și la Uzina electrică din Satu Mare, precum și în domeniul edilitar gospodăresc și cultural, prin sprijinirea înființării de reviste, ziare și centre culturale¹⁰.

Per ansamblu, viața economică a Sătmarului și a județului din timpul perioadei interbelice s-a aflat în permanență pe un drum a cărui curbă a fost mai mereu ascendentă. Urmare a condițiilor create de Unirea de la 1 decembrie 1918, orașul de pe malul

⁴ Arhivele Naționale – Direcția Județeană Satu Mare (în continuare ANSM), *fond Prefectura Județului Satu Mare*, dosar nr. 55/1940, f. 40.

⁵ *Ibidem*, f. 44.

⁶ Doru Radosav, *op.cit.*, p. 31.

⁷ *În serviciul patriei 1933-1937. Dare de seamă asupra realizărilor îndeplinite în județul Satu Mare*, Prefectura Satu Mare, 1937, p. 262.

⁸ Doru Radosav, *op.cit.*, p. 32-33.

⁹ *În serviciul patriei ...* p. 262.

¹⁰ Doru Radosav, *op.cit.*, p. 31-33.

Someșului a cunoscut o dezvoltare evidentă în toate domeniile vieții economice și social-culturale. În acest context ajunge Satu Mare în această perioadă un oraș modern, cu realizări remarcabile în toate domeniile, ceea ce a și făcut ca el să se încadreze în rândul orașelor reprezentative din Nord – Vestul României Mari.

2. Industria sătmăreană

Dacă primii ani de după război au fost foarte dificili atât din punct de vedere economic cât și politic, social sau administrativ, în anul 1924 s-a atins nivelul economic antebelic în principalele ramuri de producție. Din acest moment se poate observa o creștere remarcabilă a economiei în general și a industriei în mod special, stopată din păcate odată cu izbucnirea mării crize economice din 1929 - 1933. În același timp, s-a intensificat procesul de concentrare și centralizare a capitalului și opoziția capitalului autohton industrial – bancar față de monopolurile străine care doreau o pondere mai importantă în economia României. Numărul societăților anonime (industriale, bancare, asigurări etc.) este în continuă creștere. Astfel, în anul 1928 numărul lor se ridică la 2.729 față de 1.650 în 1922. O puternică creștere a înregistrat și capitalul acestor societăți, care în aceeași perioadă s-a ridicat de la 12.162 la 42.975 milioane lei. Această situație a asigurat profituri însemnate atât pentru patronatul autohton cât și pentru capitalul străin. Astfel, în 1925 profitul declarat al societăților anonime a fost de 15.164 milioane lei, reprezentând 55,01% din totalul capitalului lor social, din care 6.084 milioane lei a aparținut societăților industriale¹¹.

În perioada stabilizării relative a capitalismului, dintre cei 50-60.000 de locuitori ai orașului Satu Mare, circa 5.000 de persoane lucrau în fabricile și uzinele situate în raza orașului¹². Printre cele mai importante întreprinderi se numărau Fabrica de vagoane „Unio” S.A., Turnătoria de fier și fabrica de mașini „Frații Princz” S.A., Prima fabrică de giulgiuri și flori artificiale din Transilvania (unică în această provincie), Fabrica de țesut panglici „Frații Weisz”, Prima fabrică de țigle și cărămizi din Satu Mare, Moara „Elisabeta” proprietate a lui Dezideriu Princz. Moara „Laszlo” proprietate a lui Leiblinger și Erdelyi, Uzinele electrice municipale Satu Mare, Stația de triere a semințelor „Freud Samuil și Fiul” S.A., Fabrica de bomboane și ciocolată „Adalbert Reiter și Fiul” S.A., Fabrica de pălării de paie „David Grosz”, Fabrica de dopuri de plută „Fii lui A. Guth”, Prima fabrică de mașini agricole din Satu Mare, Fabrica și depozitul de spirt „Fii lui Elek Markovits” S.A., Joaghere ale S.A. Lomași și ale Întreprinderii de gatere Oaș-Satu Mare, etc.¹³.

Dintre acestea cele mai importante erau Turnătoria de fier și fabrica de mașini „Frații Princz” S.A. și Fabrica de vagoane „Unio” S.A. Producția **Turnătoriei de fier și fabrica de mașini „Frații Princz”** avea ca obiective principale reparația de vagoane și locomotive pentru C.F.R., fabricarea de instalații pentru morărit, de utilaje speciale pentru fabricile de ulei, mașini agricole și diferite piese pentru mașini-unelte. Această societate a fost înființată în anul 1906, fiind proprietatea familiei Princz¹⁴. Până în anul 1920, fabrica a lucrat cu 18 – 20 muncitori și cu 20 de ucenici, dispunând doar de o singură hală. Începând cu anul 1921, întreprinderea a încheiat un contract cu C.F.R. pentru repararea locomotivelor pentru linie îngustă, iar mai târziu pentru ecartament normal¹⁵. În anul 1928 fabrica, pe baza unui contract încheiat cu firma Warschalovski, Eisse et Co. din Viena, a

¹¹ Petru Bunta, *Date privind istoria mișcării muncitorești din Satu Mare (1923 – 1928)*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, I, 1969, p. 159.

¹² „Szamos”, nr. 189 din 27 august 1927.

¹³ Idem, nr. 282 din 25 decembrie 1926.

¹⁴ ANSM, *fond Sfatul Popular al orașului Satu Mare*, dos. nr. 33/1963, f. 1.

¹⁵ *Ibidem*.

trecut la producția vaselor emailate de uz casnic, cumpărând licența acesteia pentru fabricarea vaselor emailate. Producția ei de 60 vagoane de vase anual a permis aproape în întregime satisfacerea nevoilor interne ale țării. Fabrica Frații Princz, care deja în anul 1923 realizase un profit net de 177.551 lei, având în jur de 200 salariați, lucra în anii următori cu 600 – 800 de muncitori¹⁶. Din anul 1921 și până în anul 1926, întreprinderea a lucrat cu 480 – 500 de muncitori și, în același timp, a construit încă o hală dotată cu mașini și utilaje noi. În anul 1926, firma s-a transformat în societate anonimă cu denumirea „Turnătorie de fier și fabrică de mașini Frații Princz”¹⁷. Societatea și-a continuat activitatea și în perioada celui de-al doilea război mondial, executând, pe lângă vase emailate, și diferite piese pentru tancuri, camioane și proiectile pentru aruncătoare, adaptându-și pragmatic producția pentru economia de război. Se lucra și în această perioadă cu circa 600 de muncitori, activitatea extinzându-se într-o nouă hală pentru atelierul de prese¹⁸.

În octombrie 1944, fabrica a fost bombardată și distrusă aproape complet. După eliberare, s-a trecut la dezafectarea și repararea utilajelor, iar în intervalul iulie 1945 – 1947, s-a efectuat reconstruirea întreprinderii, trecându-se la fabricarea vaselor emailate din tablă. La 11 iunie 1948, data naționalizării întreprinderea avea 305 muncitori¹⁹. Ea continuă să funcționeze până astăzi sub diferite denumiri: „1 Septembrie”, „23 august”, „Samus” și în prezent „Electolux” (proprietate a renumitului concern suedez), având reputația de cel mai bun constructor de aragaze din țară.

Cea mai mare și însemnată întreprindere de pe raza orașului Satu Mare era **Fabrica de vagoane „Unio” S.A.** Această fabrică a cunoscut în prima parte a perioadei interbelice o dezvoltare remarcabilă. Conform datelor din bilanțurile publicate, în perioada 1922 – 1927, fabrica Unio a realizat 14 milioane lei investiții în imobile și 26 milioane în mașini și diferite instalații²⁰. Producția ei principală era determinată de contractul încheiat cu Direcția Generală a C.F.R. În anul 1923 fabrica Unio, în baza comenzii primite din partea C.F.R., în valoare de 33.600.000 lei, se situa pe locul al treilea între cei 79 de furnizori ai căilor ferate, fiind întrecută în această privință numai de Uzinele Reșița și Astra Arad²¹.

În anul 1927, Unio a încheiat cu Direcția Generală a C.F.R. un contract pe 20 de ani în baza căruia întreprinderea, pe lângă reparațiile parcului rulant efectuate pentru C.F.R., a început fabricarea unor noi tipuri de vagoane de marfă și vagoane de persoane (vagoane cu 4 osii – pentru prima dată în țară, de tip „Pullmann”, cu încălzire electrică, etc.). În același an fabrica livrase deja C.F.R.-ului 20 de vagoane tip „Pullmann”, iar pentru 1928 primise comandă pentru încă 12 asemenea vagoane, precum și pentru fabricarea altor 50 de vagoane marfă închise și 50 de vagoane deschise, cantitate care acoperă 60% din necesarul C.F.R. pe anul 1928.

Pentru satisfacerea nevoilor productive mereu crescânde, fabrica Unio a luat măsuri menite să asigure mărirea capacității ei de producție. Astfel, capitalul social al fabricii a fost mărit de la 20 la 40 milioane lei prin emiterea de noi acțiuni. Presa locală publică următorul comunicat: „Unio Fabrica de Vagoane S.A. din Satu Mare, în adunarea generală ținută la 29 iunie a hotărât majorarea capitalului social de la 20 milioane la 40 milioane lei. Ministerul de Industrie și Comerț, prin deciziunea no. 66636-1927 a aprobat această majorare de capital social. În baza acestora se emit 40.000 bucăți acțiuni

¹⁶ „Szamos”, nr. 135 din 17 iunie 1928.

¹⁷ ANSM, fond Sfatul Popular al orașului Satu Mare, dos. nr. 33/1963, f. 1.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, f.2.

²⁰ *Idem*, nr. 65 din 20 martie 1928.

²¹ *Idem*, nr. 120 din 1 iulie 1923.

nominative noi cu valoare nominală de 500 lei, cu seria de la 40.001 – 80.000. Acțiunile noi vor beneficia de dividendă din ziua de 1 iulie 1927. Consiliul de Administrație”²².

Tot în vederea dezvoltării societății, s-a construit un nou atelier de montaj și altul de prelucrare pe o suprafață de peste 5.000 m². În același timp au fost mărite și modernizate o serie de alte ateliere vechi. În 1927 a intrat în funcțiune noua stație electrică dotată cu un motor Diesel de 650 CP și cu un generator corespunzător. O deosebită atenție a fost acordată mecanizării fabricii, utilajele și aparatele uzate și demodate fiind în mare măsură înlocuite cu mijloace de producție moderne. Fabrica mai dispunea de o secție mare (peste 6.500 m²) în care se produceau mașini-unelte și articole de uz casnic.

În anul 1922 o modestă uzină de articole de tâmplărie, Fabrica de vagoane „Unio” se extinde în anul 1928 pe o suprafață de 14.000 m². Concomitent cu mărirea capacității de producție și extinderea întreprinderii, Unio a mărit considerabil numărul salariaților. Dacă la înființarea sa fabrica avea abia 100 de salariați, în anul 1928 numărul acestora a ajuns la aproape 1.400 de persoane²³.

Societatea anonimă Unio era una din cele 80 de societăți anonime existente în industria metalurgică a țării, care printr-o bună politică managerială își mărise din an în an capitalul social, realizând într-un singur an (1925) o rată medie a profitului de 33%. Profitul net al fabricii s-a ridicat în anul 1926 la 6.018.183,97, iar în anul 1927 la 8.711.595,61 lei²⁴.

3. Industria în perioada marii crizei economice

Din păcate însă pentru bunul mers al economiei, în anul 1929 omenirea este lovită de cea mai puternică criză economică, fenomen ce a afectat și România și implicit orașul Satu Mare. Dezvoltarea industriei, atât de clar conturată în primii ani ai perioadei interbelice, va fi stopată și chiar serios afectată de efectele acestui marasm economic.

În Satu Mare primele semne apar încă din iarna 1928-1929, când cea mai însemnată întreprindere de pe raza orașului, fabrica de vagoane „Unio” și-a concediat toți lucrătorii, pentru ca în 1929 să reangajeze circa 100 de salariați. Același situație se întâlnește și la fabrica „Princz” unde ulterior s-au refăcut angajări, însă în număr mai puțin cu 50-60 față de cca. 300 cât avea fabrica în 1928. De altfel, muncitorii reprimiți vor primi salariul mult redus. Așa au început să se facă simțite efectele dezastruoase ale crizei și în orașul de pe malul Someșului, Satu Mare²⁵. De altfel, în 1929, în doar primul an de criză au avut loc în orașul sătmărean numai puțin de 317 conflicte de muncă, din care 124 s-au transformat în greve²⁶. Anul 1930, cel de-al doilea an al recesiunii economice a adus pentru toată țara și implicit și pentru masele muncitoare din Satu Mare incertitudine în continuare, a agravat și a multiplicat grijile vieții de toate zilele. Fabricile din orașul sătmărean, în 1930 se reduc treptat, iar la fabrica „Printz” din considerente de economie s-a trecut la timpul de lucru de 5-6 ore pe zi, în timp ce la fabrica „Unio” în lunile de iarnă au fost concediați din nou aproape toți muncitorii. Conform statisticii din aprilie 1930 de la Inspectoratul Muncii, în Satu Mare erau 3.328 de șomeri, iar în luna mai a aceluiași an erau înregistrați 6.551 de oameni fără lucru. Cu toate acestea, în 16 iulie 1930, ziarul local Szamos care a publicat aceste date constata: „am greșit, numărul șomerilor ne e de 6.550, ci de aproape 11.000”²⁷. Nu știm dacă această a doua cifră publicată de ziarul Szamos este

²² Idem, nr. 161 din 24 iulie 1927.

²³ Petru Bunta, *Date privind istoria mișcării muncitorești din Satu Mare (1923 – 1928)*, p. 163.

²⁴ „Szamos”, nr. 65 din 20 martie 1928.

²⁵ Petru Bunta, *Mișcarea muncitorească din Satu Mare în anul 1929*, în “Studii și Comunicări Satu Mare”, nr. 2, 1972, p. 272.

²⁶ Doru Radosav, *op. cit.*, p. 36.

²⁷ Petru Bunta, *Luptele revoluționare ale maselor muncitoare sătmărene din anii 1930-1933*, în “Studii și Comunicări Satu Mare”, nr. 3, 1975, p. 121-122.

exagerată sau nu, cert este însă că în Sătmar numărul șomerilor se afla în creștere în comparație cu anul precedent. Șomajul, concedierile parțiale, grija zilei de mâine și prigoana antimuncitorească, au fost fenomene care au dominat și în 1931 viața economică de la Satu Mare. În 1932 pe fondul unei adânciri a crizei are loc și o ascuțire a conflictelor sociale, asta și datorită faptului că 1932 a reprezentat anul de vârf al regresului economic atât pentru locuitorii din țară cât și pentru sătmăreni. Față de această situație, pentru a-și asigura existența lor și a familiilor, precum și în speranța găsirii unui viitor mai sigur, mulți muncitori sătmăreni au părăsit orașul, căutându-și de lucru în alte orașe ale țării, ba mai mult unii dintre ei în alte țări ale lumii²⁸. Mai bine nu au dus-o nici celelalte categorii ale orașului, atât intelectualii cât și țăranii și pensionarii, situația lor fiind identică cu cea a muncitorilor. Șomajul, fenomen specific pentru astfel de perioade, a fost astfel o grea povară pentru viața socială a orașului Satu Mare²⁹. Putem spune în acest context, că pe întreaga perioadă a celor cinci ani cât a ținut criza, în Satu Mare s-a format un ciclu continuu nefast caracterizat în bună parte de angajări și concedieri, iar de angajări și iar de concedieri, un rol însemnat în acest ciclu jucându-l marile corporații din oraș: „Printz”, „Unio”, „Ardeleana”, „Freund”, fabrica de cărămidă, fabrica de mobilă” și C.F.R.-ul. Nici în 1933 conflictele de muncă din orașul sătmărean nu au încetat, dimpotrivă ele au continuat cu aceeași ardoare ca în anii precedenți. Astfel, întreaga perioadă a recesiunii economice din Satu Mare poate fi caracterizată prin greve în toate breslele existente (alimentară, croitorie, pantofărie, forestieră, a constructorilor) și nu în ultimul rând de greutățile cotidiene și de un șomaj în continuă creștere. Prin urmare, pe măsură ce criza s-a accentuat, procesul de radicalizare a maselor a căpătat amploare, cuprinzând în sfera sa cele mai diferite categorii de oameni ai muncii³⁰.

Cum era și firesc, odată izbucnită, criza va da multe bătăi de cap patronatului din România, precum și celui din orașul Satu Mare. Per ansamblu, activitatea economică a firmelor sătmărene din perioada 1929-1933 poate fi caracterizată la sfârșitul fiecărui an sub forma a două aspecte: deficit comercial sau faliment. Pentru o susținere cât mai elocventă a celor spuse mai sus și pentru a vedea greutățile prin care au trecut firmele comerciale de atunci, în cele ce urmează vom prezenta activitatea economică a câtorva firme din Satu Mare, din această perioadă.

Societatea Anonimă pentru Importul de Fierărie a fost o societate sătmăreană înființată în 1922, care avea ca domeniu de activitate furnizarea de mașini agricole. Aceasta, până la izbucnirea crizei din 1929 se afla într-un progres continuu în ceea ce privește creșterea venitului. Astfel, dacă pe anul 1929 beneficiul net al acestei firme a fost de 1.351.740 lei³¹ pe anul 1930 firma înregistra deja un deficit semnificativ în ceea ce privește beneficiul net, care s-a ridicat în acest an la doar 339.345 lei³². Pentru anul 1931, venitul net s-a transformat deja într-o pierdere de 32.275 lei³³, ceea ce arată foarte clar o scădere a profitului, care s-a datorat în cea mai mare măsură crizei economice. De altfel, în cadrul unei ședințe a Adunării Generale a firmei din 1932, cu privire la anul 1931, conducerea societății preciza următoarele: „criza economică mondială, urmată de criza agrară a pus inevitabil la cea mai grea încercare viața economico financiară a țării noastre ... Astfel și întreprinderea noastră ca o furnizoare de mașini agricole ... a avut să sufere unele pierderi ... În lipsă de posibilități și perspective pentru viitor și în scopul de a evita noile pierderi, - rentabilitatea întreprinderii neputând fi asigurată pe lângă menținerea unei

²⁸ Idem, *Mișcarea muncitorească ...*, p. 274.

²⁹ Idem, *Luptele revoluționare ...*, p. 126-127.

³⁰ Idem, *Mișcarea muncitorească ...*, p. 283.

³¹ ANSM, fond *Tribunalul Satu Mare, seria Dosare și registre de firme*, dos. nr. 915, f. 95.

³² *Ibidem*, f. 109.

³³ *Ibidem*, f. 116.

organizațiuni de măsură pe care o reclamă buna conducere a unei afaceri similare – ne impune să propunem, să aduceți hotărârea în privința lichidării întreprinderii noastre ...”³⁴. Propunerea înaintată de Consiliul de Administrație, de lichidare a firmei din cauza nerentabilității va fi de altfel aprobată într-o ședință ulterioară, ținută la 30 aprilie 1932³⁵. Urmându-și cursul firesc până la lichidare, societatea, a încheiat anul de vârf al crizei economice 1932 cu o pierdere foarte mare de 4.466.016 lei³⁶. Despre activitatea comercială din acest an, Consiliului de Administrație spunea într-o ședință câteva luni mai târziu următoarele: „... criza din ce în ce crescândă a dus însă la deprecierea mărfurilor și la imposibilitatea realizării în majoră parte a creanțelor. Astfel năruindu-se și calculațiile noastre cele mai reale, am avut de încercat, până acum, o pierdere de lei 4.363.169 -, pe urma deprecierei valorii mărfurilor, și ruinei debitorilor, și, ca consecință firească a acesteia, pe urma scăderii posibilităților de încasare a plasamentelor ... văzând dănuirea și chiar creșterea crizei, trebuie să ne așteptăm să nu putem realiza din activele noastre, mai mult decât ne va fi necesar pentru acoperirea pasivelor și a cheltuielilor de lichidare. Garanțiile fiind în curs până la lichidarea datoriilor din partea clienților noștri respectiv, ne vedem pentru moment în imposibilitatea de a pronunța lichidarea definitivă. Astfel lichidarea rămâne în continuare, până ce se va înlătura completamente și acest obstacol ...”³⁷. După cum se poate observa, firma care înainte de 1929 avea profit de peste 1 milion de lei se afla acum din cauza greutăților pricinuite de criza economică în imposibilitatea de a se declara lichidată definitiv. Drept urmare a pierderilor foarte mari, Societatea Anonimă pentru Importul de Fierărie își va prezenta ultimul bilanț la 25 iulie 1933, cu o pierdere de 160.462 lei³⁸. După această dată, la 14 august 1933 în ședința Adunării Generale a firmei, conducerea anunță aprobată și declarată lichidarea terminată a societății³⁹.

„**Someșana**” S.A. – **Industrie forestieră și fabrică de cherestea** este o altă societate sătmăreană care a avut aceeași soartă ca și Societatea Anonimă pentru Importul de Fierărie. Înființată tot în 1922, societatea Someșana avea ca scop principal prelucrarea materialelor de lemn și piatră, repararea drumurilor și căilor ferate etc. La înființare societatea avea un capital de 500.000 lei compus din 500 acțiuni a câte 1000 lei /bucată. Capitalul inițial a fost majorat treptat, ajungând în 15 noiembrie 1926 la 3.000.000 lei. Dintre membrii Consiliului de administrație amintim pe Ștefan Darabant, Titu Demian, Pompiliu Tămaș, Aurel Popp ș.a., personalități marcante ale societății sătmărene interbelice. Din păcate, societatea în cută se va vedea nevoită a-și închide porțile din cauza greutăților pricinuite de izbucnirea recesiunii economice în 1932, asta după ce până în 1930 și această firmă avea un venit aflat pe o pantă ascendentă. Așadar, dacă în 1929-1930 beneficiul net al acestei societăți era de 231.773,26 lei⁴⁰, respectiv 273.086,44 lei⁴¹, în 1931 acesta scăzuse la numai 130.526 lei⁴². De altfel, greutățile prin care va trece această societate și care vor culmina cu închiderea ei au fost preconizate încă din 1930 când într-o ședință a Consiliului de Administrație, în care a fost dezbătut anul de gestiune 1929 se precizau acționarilor următoarele: „... am fi încheiat cu pierdere anul de gestiune din anul trecut dacă, cariera noastră de piatră nu ar fi ameliorat cel puțin în parte bilanțul nostru ...”⁴³. După profitul obținut în 1931, care se înjumătățise față de cel din anul anterior,

³⁴ *Ibidem*, f. 119.

³⁵ *Ibidem*, f. 121.

³⁶ *Ibidem*, f. 124.

³⁷ *Ibidem*, f. 127.

³⁸ *Ibidem*, f. 136.

³⁹ *Ibidem*, f. 139.

⁴⁰ Loc. cit., dos. nr. 946, f. 89, reg. nr. S VII, f. 79.

⁴¹ *Ibidem*, f. 95.

⁴² *Ibidem*, f. 102.

⁴³ *Ibidem*, f. 92.

conducerea avea să afirme următoarele despre acel an: „... președintele rezumând situația economică, arată, că gestiunea trecută a fost foarte defavorabilă ...”⁴⁴. În urma greutăților tot mai mari cu care se va confrunta firma, în anul 1932, anul de vârf al regresului economic, aceasta își va închide porțile, ultimul bilanț prezentat fiind cel de pe acel an și care prezenta doar un beneficiu net de 85.469 lei⁴⁵. Încercări de redresare au mai fost, dar societatea nu a mai ajuns la performanțele dinaintea perioadei de criză. Conform altor surse documentare, ea și-a continuat activitatea până la naționalizare.

O altă firmă care a cunoscut din plin efectele crizei economice a fost **Fabrica de Pâine și de Aluat S.A. Satu Mare**. Înființată la doi ani după terminarea primului război mondial (12 februarie 1920), această firmă avea ca domeniu de activitate producerea pâinii. La pornire, capitalul societății era de 600.000 coroane, compus din 600 de acțiuni a câte 1000 k/bucată., pentru ca, la 16 octombrie 1928, acesta să se majoreze la 300.000 lei (600 acțiuni a câte 500 lei). Însă la izbucnirea recesiunii, fabrica se confrunta deja cu mari dificultăți, astfel că încă din 1928 firma își întrerupe-se complet activitatea în domeniul producerii pâinii, ea ocupându-se mai apoi doar cu administrarea sediului. Prin urmare, bilanțul prezentat pe anii 1928-1931 indica un profit net de 0 lei⁴⁶. Dar iată cum descrie conducerea Fabricii de Pâine și de Aluat S.A din Satu Mare anii economici 1928-1931: „... societatea noastră din cauza rentabilității slabe a branșei de brutărie, și-a încetat orice activitate pe acest domeniu ... În aceste vremuri grele, societatea noastră s-a mărginit la acea, că a administrat casa societății ... Și pe acest domeniu se simte criza economică căci chiriiile se scad mereu și chiriașii plătesc zi cu zi mai greu. Având mai în vedere, că în anii 1930 și 1931 am cheltuit foarte mult la întreținerea casei, întregul venit a fost epuizat de aceste cheltuieli. Astfel nu putem distribui nici un dividend pentru perioada 1928-1931 ...”⁴⁷. Cum era de așteptat, anul 1932, care a fost și cel mai greu an nu a adus nici o schimbare, venitul net obținut fiind ca și cel precedent, 0 lei⁴⁸. De asemenea și în acest an au predominat aceleași greutăți, la fel ca în anii precedenți, numai că de multe ori ele au fost cu mult mai mari. Chiar dacă anul 1933 a însemnat ultimul an de criză, pentru Fabrica de Pâine și de Aluat S.A Satu Mare acest an a reprezentat doar încă unul cu un beneficiu de 0 lei⁴⁹. De altfel, anul 1933 a fost cel mai greu pentru firma sătmăreană. În acest an societatea din cauza rentabilități slabe a industriei alimentare și-a încetat orice activitate comercială, iar în ceea ce privește casa socială, locuințele acesteia au rămas goale aproape tot timpul anului. În tot acest timp, firma ce nu avea nici o datorie a declarat brutarul în stare de insolvabilitate, iar creanțele sale au fost de asemenea declarate fără nici un fel de valoare⁵⁰.

O soartă diferită nu vor avea nici firmele care s-au înființat în anii recesiunii economice sau care și-au început activitatea atunci. Este și cazul **Fabricii de Textil pentru Fitele și Galoane SPA din Satu Mare**, care deși a fost înființată în 1922 și-a început activitatea comercială abia în 1931. După numai un an de activitate, în 1931, firma înregistra deja o pierdere de 25.351 lei⁵¹. Nici cel de-al doilea an nu a adus vreo modificare majoră în veniturile societății, din contră pierderea înregistrată în anul precedent s-a majorat în 1932 la 27.486 lei⁵². Această pierdere a fost explicată de către conducerea firmei în raportul de sfârșit de an, prezentat pe 8 aprilie 1933 și care în esență concluziona: „... nu

⁴⁴ *Ibidem*, f. 111.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 112.

⁴⁶ *Loc. cit.*, dos. nr. 640, f. 48, reg. nr. S VI, f. 220.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 61.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 51.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 70.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 69.

⁵¹ *Loc. cit.*, dos. nr. 648, f. 21.

⁵² *Ibidem*, f. 29.

ne am putut micșora mai departe cheltuielile noastre, impozitele, cifra de afaceri, împotriva bilanțului cu pierdere au mărit mereu, ba chiar spre sfârșitul anului paralele cu îngreunarea importului prețurile de cumpărare a materiilor prime s-au urcat. În felul acesta veniturile noastre de fabricare au dedesubtul acelora din anul trecut ...”⁵³. Ultimul an al crizei, 1933, a fost la fel de nefast ca și cei anteriori. La Adunarea Generală din 21 martie 1934 era prezentat un bilanț în care se regăseau piedicile ce au dus la o creștere a pierderii la finele anului. Raportul final de gestiune pe anul 1933 va fi prezentat la 14 aprilie 1934, în linii mari acesta arătând astfel: „... bilanțul anului 1933 arată pierdere de 46.467 Lei și împreună cu pierderile din anii 1931, 1932 s-a încheiat cu pierdere de 99.484 Lei ...”⁵⁴. Așadar, din datele de mai sus se poate observa evident că nici acele întreprinderi care și-au început activitatea în anii recesiunii economice nu au avut prea mulți sorți de izbândă. Mai târziu, de altfel, într-un raport al Consiliului de Administrație al Fabricii de Textil pentru Fitile și Galoane SPA din Satu Mare din 1937 se amintea: „... mersul întreprinderii noastre a început acum 6 ani în anul 1931, după care pierderile întreprinderii noastre totdeauna au crescut și nu le-am putut opri ...”⁵⁵.

O viață scurtă va avea și firma *Spiritcomerț S.A din Satu Mare*. Această societate înființată în 1930 se va stinge după doar câțiva ani de activitate din cauza pierderilor pe care le va suferi. Cât privește bilanțurile acestei firme, dacă pentru primul an de activitate nu n-i s-a păstrat nici un act, pentru anul 1932 avem un prim bilanț, din care reiese că societatea sătmăreană încheiase anul cu un profit net de 18.408 lei⁵⁶. Din raportul de gestiune pe anul 1932 prezentat de Consiliul de Administrație pe 8 aprilie 1933 mai reținem și aspectul privitor la prezentarea dificultăților cu care se confrunta societatea în a-și crește veniturile și care preciza astfel: „... anul trecut a fost caracterizat în general de scăderea enormă a consumației. Am putut face numai o circulație minimală ...”⁵⁷. Pentru ultimul an al crizei, bilanțul firmei Spiritcomerț S.A din Satu Mare arata o creștere a venitului net la 38.964 lei⁵⁸, ceea ce arăta în acest caz că recesiunea începuse încet încet să-și încheie cel puțin aici efectele negative pe care le provocase.

Cât privește pe industriași, viața acestora era destul de zbuciumată, mizeria și sărăcia aduse de criza economică punându-și accentul tot mai mult pe viața lor. Greutățile acestei categorii sunt reflectate și în presa sătmăreană în articole de genul „Corporația industriașilor” în care se afirmă: „... mica burghezie sătmăreană (industriașii) își are incontestabil rolul său onorabil și apreciat în societatea orașului atât ca număr cât și ca vrednicia oamenilor. Criza economică prin care trecem a supus-o la grele încercări și aztăzi mai mult ca oricând are nevoie de solidaritate perfectă ...”⁵⁹.

Numai puțin greu în perioada crizei economice pe lângă marile întreprinderi din Satu Mare au dus-o și micii întreprinzători. Însă pentru aceștia în cele mai multe cazuri recesiunea a însemnat practic falimentul. Articole în care sunt prezentate astfel de falimente sunt publicate în presa locală sub formă de anunțuri de genul: „... firma Roth Robert din Satu Mare a fost declarată în stare de faliment ...”⁶⁰; „În urma groazniciei crizei economice ce bântuie în țara întregă falimentele se țin lanț. Într-o săptămână la Satu Mare s-au declarat mai multe falimente ... La Tribunalul Satu Mare s-au declarat în stare de faliment într-o săptămână următoarele firme: Schwartz, comerciant de delicatose; Singer Ferdinand proprietar de autobuz, Lichtmann Simion blănar, soția lui Singer, băcănie, Büte comerciant

⁵³ *Ibidem*, f. 27.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 42.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 71.

⁵⁶ Loc. cit., dos. nr. 949, f. 28.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 28.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 37.

⁵⁹ „Gazeta Sătmarului”, anul V, nr. 59 din 13 ianuarie 1932, p. 1.

⁶⁰ „Satu Mare”, anul XI, nr. 32 din 11 august 1929, p. 3.

de coloniale”⁶¹; „... un nou faliment. Zilele acestea a fost declarat în stare de faliment blănarul Lichmann din localitate ...”⁶²;

În ceea ce privește presa locală, trebuie să amintim aici că nici activitatea acesteia nu se afla în culmea progresului, asta deoarece întreaga perioadă dintre anii 1929 și 1933 a fost marcată de greutăți financiare mari. Ca o consecință a acestor probleme vor exista în perioada de regres economic și la aceste instituții, ca de exemplu la Gazeta Sătmăruului, întreruperi ale activității de mai multe ori, majoritatea pricinuite de greutățile economice apărute în această perioadă.

Așadar, viața comercială din anii crizei economice din orașul Satu Mare s-a desfășurat sub auspiciu cât se poate de sumbru, firmele implicate în acest proces căzând de cele mai multe ori pradă falimentului, ori în cel mai bun caz înregistrau un deficit foarte mare care abia dacă le putea oferi acestora speranța unei supraviețuiri pentru viitor.

4. Perioada de refacere economică 1934 – 1938

După scurtele guvernări ale lui I. G. Duca și Constantin Angelescu, în fruntea Consiliului de miniștri regele a numit la 4 ianuarie 1934, unul dintre principalii exponenți ai „tinerilor” liberali. Guvernul Gheorghe Tătărescu (4 ianuarie 1934 – 17 decembrie 1937) a promovat pe plan economic o politică de încurajare a industriei naționale prin practicarea unui protecționism vamal ridicat, acordarea de credite întreprinderilor nou înființate – mai ales din ramurile purtătoare ale progresului tehnic, prin comenzi făcute de stat. Din inițiativa guvernului au fost modificate legile economice adoptate de național-țărăniști, promovându-se cu prioritate interesele capitaliștilor autohtoni. Astfel, prin decretul-lege din 31 iulie 1936 se încurajau întreprinderile care realizau produse nefabricate în țară, fapt ce a dus la înființarea unor noi întreprinderi în industria tuburilor de oțel, a cablurilor electrice, a lămpilor de radio, precum și aparatură optică, acustică, mecanică de precizie, instrumente de bord și busole de navigație, anvelope, coloranți etc.⁶³

Pe linia creșterii intervenției statului în viața economică se înscrie decretul-lege din 10 mai 1937, prin care noile fabrici se puteau înființa numai cu avizul Ministerului Economiei Naționale, statul exercitând astfel o acțiune de îndrumare și control a investițiilor⁶⁴. În timpul acestui guvern au fost întreprinse, pentru prima dată după 1918, acțiuni energice de înzestrare a armatei, iar pentru sprijinirea agriculturii s-a înființat Institutul Național de Credit Agricol, care oferea micilor producători împrumuturi pe termene lungi pentru procurarea de inventar agricol. În bugetul statului au fost incluse sume speciale pentru ridicarea nivelului tehnic și calitativ al agriculturii. Au fost luate măsuri de modernizare a unor șosele și s-au construit noi linii de cale ferată.

Bugetul statului a fost echilibrat în exercițiul fiscal 1934 – 1935, după care a cunoscut importante excedente, ca urmare a dezvoltării economiei naționale și a sporirii impozitelor, îndeosebi a celor indirecte. Politica de credit a urmărit, în principal, dezvoltarea industriei. În 1936, marii industriași au primit 63% din totalul creditelor, comercianții 25%, iar agricultorii numai 3%⁶⁵. Modificări importante au survenit și în structura comerțului exterior, crescând ponderea produselor finite la export și a materiilor prime la import. La încheierea guvernării liberale, valoarea produsului social era cu aproape 70%, iar a veniturii naționale cu circa 60% mai mare decât în anul 1932⁶⁶.

⁶¹ „Gazeta Sătmăruului”, anul II, nr. 23 din 16 noiembrie 1929, p. 2.

⁶² „Satu Mare”, anul XI, nr. 46 din 17 noiembrie 1929, p. 5.

⁶³ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 130.

⁶⁴ *Istorie economică*, p. 326.

⁶⁵ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 131.

⁶⁶ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini și până în zilele noastre*, București, 1992, p. 215.

Acest program economic al guvernului a avut repercusiuni pozitive și în județul Satu Mare. Grație situației speciale pe care o are acest județ precum și sprijinului primit din partea ministrului industriei și comerțului, Valer Pop (președinte al PNL – organizația județului Satu Mare)⁶⁷, s-a putut înregistra în acești patru ani ai guvernării liberale un progres remarcabil în domeniul industrial – comercial. La acest progres a contribuit și amplasarea geografică a zonei, în vecinătatea Ungariei și Cehoslovaciei, în urma căreia județul a putut desfășura o bogată circulație comercială de import – export cu țările învecinate. A doua circumstanță favorizantă a fost bogăția subsolului în minereuri, a căror exploatare a cunoscut o dezvoltare fără precedent. În aceste condiții județul Satu Mare devine un centru important pentru balanța economică a țării.

Activitatea industrială și comercială din județ a fost dirijată de Camera de Industrie și Comerț, Inspectoratul Muncii și Camera de muncă. Industria și comerțul se repartizează între cele două centre importante și anume Satu Mare și Baia Mare. Un raport întocmit de Prefectura județului în anul 1937, la finalul guvernării liberale, face referiri importante la acest sector economic, de unde vom extrage următoarele informații⁶⁸. Pentru județ, orașul Satu Mare reprezintă, pe lângă potențialul agricol însemnat, și o viață comercială bine ramificată cu industrii mari și puternice precum Fabrica „Unio”, Fabrica de turnătorie „Princz”, fabricile de textile, bumbac, fier, cărămidă, unelte agricole, mobilier etc. O dezvoltare însemnată a cunoscut în perioada 1834 – 1937 industria lemnului și industria alimentară (morărit și uleiuri). La Baia Mare se dezvoltă o vastă industrie de exploatare a zăcămintelor de minereuri. Întreprinderile mai importante sunt Rima, Aurum, Societatea Franceză de Mine și Aur, Phonix ș.a. Numărul total al întreprinderilor din județ se ridică la cifra de 5.359, din care 70 sunt agricole, 3.836 industriale și 1.670 comerciale. Din acest totalul societăților industriale, industria mare este reprezentată de 855 întreprinderi, iar industria mică de 2.981 întreprinderi. Comerțul mare are 450 de firme, restul revenind comerțului mixt⁶⁹.

Această dezvoltare numerică a societăților industriale nu a fost urmată în aceeași măsură și în ceea ce privește capitalul românesc. Acesta lipsea, cum de altfel se simțea și lipsa unor persoane suficient de bine pregătite în această direcție, motiv pentru care industria și comerțul mare erau, într-o proporție semnificativă, minoritare. Camera de Industrie și Comerț, instituție căreia îi revenea sarcina de îndrumare și formare a potențialilor investitori români în viața economică locală, nu s-a ridicat la nivelul așteptat de autorități⁷⁰. O schimbare remarcabilă în acest sens s-a produs odată cu venirea la conducerea instituției a lui Emil Tișcă⁷¹. Sub conducerea acestuia Camera cunoaște o activitate bogată, în „deplină armonie cu interesele naționale”⁷². Se înființează astfel o Bursă de mărfuri la Satu Mare și se organizează diferite expoziții care atrag atenția nu numai pieței interne interesate ci mai ales a celei externe asupra industriei și comerțului din nord-vestul țării.

Industria minieră (extractivă), prin valoarea și rolul produselor ce se extrag, este cea mai importantă ramură de activitate a economiei județului Satu Mare. Această industrie este localizată în regiunea Baia Mare și clasată pe locul doi în țară la acea vreme. Întreprinderile miniere și-au desfășurat activitatea în condiții favorabile profitând de politica economică a guvernului liberal, astfel că ele dispuneau de capital suficient și de o

⁶⁷ Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmar*, Satu Mare, 2000, p. 239.

⁶⁸ *În serviciul patriei*, p. 261 – 268.

⁶⁹ Vezi pe larg ANSM, *fond Prefectura Județului Satu Mare*, dosar nr. 55/1940.

⁷⁰ Ovidiu Mica, *Camera de Comerț și Industrie Satu Mare. O istorie în acte și fapte*, Satu Mare, 1998, pe larg.

⁷¹ Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *op. cit.*, p. 243-244.

⁷² *În serviciul patriei*, p. 262.

politică protecționistă vamală ce a înlăturat concurența străină în domeniu. În regiunea minieră se extrag metale nobile (aur și argint) dar și cantități însemnate de pirite, cupru, zinc, plumb și diferite substanțe chimice. În anul 1937, din producția totală de aur pe țară de 5.142.889 kg., întreprinderile din județul Satu Mare au extras 1.719.723 kg. aur, ceea ce reprezintă un procent de 33,4%.

Industria chimică. Odată cu extragerea metalelor nobile se obțin o serie de produse chimice care se întrebuintează de industria locală: Societatea Anonimă „Phonix”, Fabrica de Acid Sulfuric și Produse Chimice Baia Mare. În 1937, această societate a exportat în Bulgaria 100 vagoane de pământ colorat și câteva cisterne cu acid sulfuric.

Industria metalurgică este reprezentată de Fabrica de Vagoane „Unio” și „Vulcan” S.A. Satu Mare. Aceste fabrici erau renumite pentru repararea și construirea de material rulant pentru C.F.R., beneficiau de capitaluri mari și aveau câteva mii de salariați. Fabrica „Princz” S.A. avea și ea în permanență 6 – 700 de muncitori.

Industria forestieră dezvoltă o activitate însemnată prin Societatea Anonimă „Lomaș”, Societatea Forestieră Bixad și Societatea Anonimă „Someșana” din Satu Mare. În județ mai există diferite alte industrii mici care în această perioadă vor cunoaște o dezvoltare însemnată. Industria și comerțul din Satu Mare au fost alimentate cu credite importante de către societățile de profil, dintre care amintim Banca Românească – sucursala Satu Mare, Banca Ardeleană – sucursala Satu Mare și Casa Noastră S.A. Satu Mare.

Industria textilă este reprezentată în județ prin Industria Textilă Ardeleana S.A. Satu Mare (ITA) și Bumbacul Țărănesc S.A. Satu Mare, ambele înființate în anul 1935.

Industria Textilă Ardeleana s-a constituit la 31 decembrie 1933, având ca obiect de activitate fabricarea țesutului și vopsirea de orice fel de textile, țesătură de fire și fabricarea de vată, precum și comercializarea acestora. Capitalul social era de 1.000.000 lei format din 1000 de acțiuni a câte 1000 lei fiecare. Consiliul de administrație era compus din 3 – 5 membri (Iosif Freud, Alexandru Freud, Tobias Freud)⁷³. La 28 aprilie 1936, capitalul social s-a ridicat la 5.000.000 lei, crescând numărul acțiunilor la 5.000, cu aceeași valoare inițială. În această perioadă, societatea a fuzionat cu Societatea Anonimă Tricotaje Nemțesti, înființată la 31 martie 1929 (pe baza căreia s-a și constituit Întreprinderea de Textile ardeleana)⁷⁴, iar la 7 iunie 1937 a fuzionat cu Tricotaje S.A. Satu Mare. În aceste condiții, la 5 ianuarie 1940 capitalul social a ajuns la 12.000.000 lei, compus din 12.000 acțiuni la purtător cu valoare nominală de 1000 lei.

Ultima societate prezentată în această lucrare este „**D.A.C.**” S.A.R.- **Fabrică de articole de fier și lemn din Satu Mare**. Această societate s-a constituit conform statutelor aprobate la adunarea generală constitutivă ținută la 15 august 1921, sub denumirea de *Cheramica de lux „DAC” SAR (societate pe acțiuni română, n.n.) pentru industria lutului li a derivatelor lui Satu Mare*⁷⁵. Scopul societății era:

- a. înființarea unei fabrici de ceramică de lux pentru perfecționarea și dezvoltarea industriei lutului
- b. fabricarea, comerțul și închirierea de orice articole aparținând industriei lutului
- c. cumpărarea, prelucrarea și vânzarea a tot felul de materiale de lut și produse de lut
- d. vânzarea în comision a produselor din lut
- e. înființarea de magazine și depozite în toate orașele unde va fi nevoie, pentru desfacerea producției proprii și a produselor luate în comision

⁷³ ANSM, fond Tribunalul Satu Mare, seria Dosare și registre de firme, dos. nr. 749 - 751, reg. nr. S VIII, f. 122.

⁷⁴ *Ibidem*, reg. nr. S VIII, f. 54.

⁷⁵ *Ibidem*, dos. nr. 613 – 615, reg. nr. S VIII, f. 250.

- f. dobândirea de terenuri sau drepturi de exploatare prin folosirea lutului de orice fel la fabricarea diferitelor articole și pentru a le pune în valoare
- g. participarea sub orice formă la întreprinderi și societăți similare sau de altă natură atât în țară cât și în străinătate
- h. efectuarea de comerț en-gros și en-detail, intern și extern

Capitalul societății la constituire a fost de 100.000 lei împărțit în 100 acțiuni cu valoare nominală de 1000 lei. Anunțurile societății urmau să fie făcute în presa locală, iar Consiliul de administrație era compus din 4 – 15 membri. Ca membri fondatori sunt Aurel Popp, Darius Pop, Mihai Popp și Nicoară Ambroziu. La adunarea generală extraordinară si 21 martie 1922 au fost aleși în Consiliul de administrație Augustin Ferentiu (primarul orașului Satu Mare la acea dată), Ilie Carol Barbul, Andrei Doboși, Alexandru Stejer, Ioan Savaniu și Ștefan Darabant. Evoluția capitalului social este continuă și remarcabilă, ajungând la 4 martie 1924 la 4.000.000 lei (400 acțiuni a câte 1000 lei fiecare). La adunarea generală din 7 mai 1928 s-a decis intrarea societății în stare de lichidare, fiind desemnați lichidatori Andrei Doboși, Eugen Sabou și Mihai Popp.

Doi ani mai târziu, la 2 decembrie 1930 s-a hotărât schimbarea numelui firmei în „DAC” Societate Anonimă Română – Fabrică de articole de fier și lemn din Satu Mare. Membrii noului Consiliu de administrație sunt Ilie Carol Barbul, Augustin Ferentiu, Eugen Szabo, Maurițiu Reiter, Ștefan Darabant și Titu Demian. Capitalul social se reduce de la 4.000.000 la 2.000.000, iar valoarea nominală a acțiunilor scade la jumătate. La scurt timp, acesta crește la 5.000.000 lei, pentru ca, la 10 iulie 1932 să ajungă la 10.000.000 lei. La 20 aprilie 1936 se modifică art. 4 din Statut, fiind completat scopul societății cu fabricarea de jucării metalice și de lemn, articole de gospodărie din tablă, mobilă pentru copii, becuri pentru lămpi de petrol, articole pentru instalații electrice din fier și metal, nasturi metalici, ace de păr, de siguranță, de cusut, articole de mase plastice pentru instalații electrice și nevoi casnice, reparații de motoare și piese pentru acestea, suduri și galvanizări.

În perioada ocupației maghiare capitalul social a fost transformat în pengő (300.000 pengő format din 20.000 acțiuni a câte 15 pengő fiecare), mici modificări suferind și Consiliul de administrație.

În adunarea generală extraordinară di 25 octombrie 1945, Consiliul de administrație este condus de Titu Demian, iar membri sunt Vasile Molnar și Ștefan Anderco (vice președinți), Bodnar Aloisiu, Vasile Demian, Aurel Popp, Aurel Pelle, Ionel Pop și Goga Ionescu. După preluarea puterii de către comuniști, aceste persoane nu au mai fost pe placul noului regim datorită în principal culorii politice, astfel că, la 14 august 1947 s-a decis lichidarea societății⁷⁶.

A fost poate prima societate industrială românească integral în perioada interbelică, persoanele implicate fiind nume de referință din viața politică, economică și culturală românească sătmăreană.

*

* *

În concluzie la cele prezentate în studiul de față, considerăm că viața industrială a Sătmăruului se încadrează pe deplin în sistemul economic general a României interbelice. Prezentând societățile industriale și comerciale din Satu Mare fără deosebire de mărime, etnie sau influență politică, se observă o prosperitate după 1918 și de asemenea unele transformări firești după desăvârșirea statului unitar român.

Sectorul industrial a jucat un rol deosebit de important în procesul de dezvoltare economică a zonei sătmărene, mai ales în perioade de prosperitate din anii interbelici, când numărul întreprinderilor a crescut atât ca număr dar mai ales ca și capital social.

⁷⁶ *Ibidem*, reg. nr. S VIII, f. 258 – 259.

Nu putem trece cu vederea anii crizei economice și efectele devastatoare ale acesteia, când și instituțiile de profil din zonă au avut mult de suferit din această cauză. Anii 1934 – 1938 au relansat însă activitatea economică, societățile rămase pe piață întărindu-se puternic din toate punctele de vedere. Se remarcă aici câteva instituții de profil, dintre care amintim: Fabrica de Vagoane „Unio”, Fabrica de turnătorie „Princz”, Industria Textilă Ardeleană S.A. Satu Mare (ITA), Bumbacul Țărănesc S.A. Satu Mare, „D.A.C.” Satu Mare etc. care au contribuit decisiv la relansarea industriei locale și a serviciilor, cu efecte remarcabile în plan social și cultural. Este bine cunoscut astăzi că, începând cu anul 1934, economia românească și implicit cea sătmăreană a cunoscut o dezvoltare fără precedent stopată însă de izbucnirea celui de-al doilea război mondial.

În fruntea acestor instituții românești, adevărate nuclee ale vieții economice, s-au aflat personalități marcante ale societății sătmărene cum ar fi Octavian Popp, Ștefan Benea, Titu Demian, Ilie Carol Barbul, Ioan Pogăciaș, Constantin Lucaciu, Paul Benea ș.a.

Mersul ascendent al dezvoltării economice din zonă și nu numai, a fost frânat de evenimentele petrecute în anul 1940, când această parte a țării va trece în componența Ungariei, și de declanșarea celui de-al doilea război mondial. Din păcate însă, anii celui de-al doilea război mondial au afectat puternic evoluția firească a acestui domeniu, creând blocaje financiare, inflație și chiar falimente. Abia scăpate de război, societățile industriale și băncile aveau să suporte efectele neașteptate ale actului din 11 iunie 1948 când puterea comunistă din România a decis naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și transporturi.

Lista selectată a societăților anonime cu profil industrial din orașul Satu Mare cu activitate în perioada interbelică⁷⁷

1. „Alcolina” Fabrică de rom și lichior S.A.
2. Bardi et. comp. – Prima fabrică de faianță
3. Benedek Andor – Prelucrarea producției de lapte
4. Berger et. comp. – Fabrică produse chimice
5. Brodi și soția – Fabrică de chipiu și pălării
6. „DAC” SAR – Fabrică de articole de fier și lemn din Satu Mare
7. Fabrica de spălat cu aburi și boiangerie „Cristal” SA
8. Fabrica de mărfuri din industria lemnului și ciment SA
9. Fabrica de sifon a corporației industriale a restaurantelor și cârciumilor
10. Fabrica de zahăr SA din Satu Mare
11. Fabrica de pâine și aluat SA din Satu Mare
12. Fabrica de cărămizi și ardere artificială Sa din Satu Mare
13. Fabrica de mărfuri din oase și cornuri din Satu Mare
14. Fabrica de bomboane „Reiter Adalbert și fiul” SA
15. Fabrica de gheață a măcelarilor și cârnățarilor SA
16. Fabrica de ciorapi și tricotaje „Dandy” SA
17. Fabrica de ghete „Grumol” SA
18. Fabrica de textile pentru fitile și galoane
19. Fabrica de textile și tricotaje „Fii lui Freud Clain” SA
20. Fischer Herman și soția – Fabrica pentru prelucrarea butoaielor și lemnului artificial
21. Frații Berger – Fabrică de săpun
22. Frații Freud – Prima rafinărie de petrol

⁷⁷ Vezi pe larg ANSM, fond *Tribunalul Satu Mare, seria Dosare și registre de firme.*

23. Frații Princz – Turnătorie de fier și fabrică de mașini SA
24. Frații Reuner et comp. Fabrica de piele SA
25. Frații Weisz – Fabrica de panglici SA
26. Friedman și Werinberger – Întreprindere de transport și vămuire
27. Gluck și Willinger – Fabrica de țigle și cărămizi
28. Grunfeld H. și fiul – Fabrica de țigle și cărămizi
29. Guth A. și fii – Fabrica de dopuri
30. Hertegh și Andercou „Gloria” – Fabrica de rom, lichior și rachiu
31. Industria de lemne din România SA
32. Industrie de piele „Maramureșana” – sucursala Satu Mare
33. Întreprinderea de textile Ardeleana
34. jun. Naymajtenyi Martin – Prima fabrică de ghetete
35. „Orient” – Prima fabrică de vată
36. Popp și Levai – Uzină de mărfuri și coșciuguri de metal
37. „Presa liberă” – Tipografie și editură de ziare SA
38. Prima fabrică de cărămizi și aburi
39. Prima fabrică de mașini agricole din Satu Mare
40. Prima fabrică de mobile și comerț cu lemn
41. Prima fabrică de piele și industrie chimică Satu Mare
42. Prima fabrică de pâine și tăiței
43. Prima fabrică „Transilvania” de flori artificiale
44. Prima fabrică de țigle și cărămizi SA din Satu Mare
45. Princz Armin și Iosif – Fabrica de mori și instalații de moară
46. Reisman și soțul „Alrus” – Fabrica de produse chimice
47. Reuter Mauritiu – Fabrica de bomboane
48. Reiter Victor și Irina – Fabrica de ciocolată și bomboane
49. Rosenberg David – Fabrica de albituri
50. Șimon și Vescan – Tipografie
51. „Someșana” SA – Industrie forestieră și fabrică de cherestea
52. „Unio” SA – Fabrică de vagoane
53. „Vulcan” SA – Fabrică de cărămizi
54. Zelig – Fabrică de sifon
55. Zelig și Klein – Fabricanți de rom și lichior.

The industry of Satu Mare between the two world wars

Abstract

In the entire country, the period between the two world wars it was a raising one and the same thing we can say about the Satu Mare county. After the events from 1918 – 1919 when Satu Mare became a part of Romania, the town will see a great prosperity in the development of the social and economical life. The co-operative and banking system will be developed strongly at Satu Mare and these systems which through their participation to the economical life will bring an surplus of energy to the development of the Satu Mare society. We consider that the industrial life of Satu Mare is plenary making part from the general economical system of Romania between the two world wars. Presenting the industrial and commercial societies from Satu Mare indiscriminately by size, ethnical or political, we observe a prosperity after 1918 and a few natural transformation after the union of the romanian states. The industry has played an very important place in the economical development of Satu Mare' s region.